

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВНЗ І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

М. П. Щербань

Розглянуто структуру й особливості технології формування правової культури студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації.

Ключові слова: культура, правова культура, технологія, етапи.

Щербань Н. П. Технология формирования правовой культуры студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации
Рассмотрены структура и особенности технологии формирования правовой культуры студентов высших учебных заведений I–II уровней аккредитации.

Ключевые слова: культура, правовая культура, технология, этапы.

Scherban' M. P. Technology of Forming Legal Culture of Higher Educational Establishments Students (I and II Levels of Accreditation)
Structure and peculiarities of technology of forming legal culture of higher educational establishments students (I and II Levels of Accreditation) are examined in the article.

Keywords: culture, legal culture, technology, stages.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна, обравши для себе шлях розвитку й становлення суверенної і незалежної держави, формує суспільні інституції, місцеве самоврядування, систему національного права. Цей складний і багатогранний процес висуває особливі вимоги до системи освіти щодо формування правової культури майбутніх спеціалістів, пошуку оптимальних шляхів її розвитку на основі Конституції України, основних положень Законів України „Про освіту” (1996 р.), „Про вищу освіту” (2002 р.), Указу Президента України „Про національну програму правової освіти населення” (2001 р.), Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті тощо. Правові знання і правова культура мають стати обов’язковою складовою загальної підготовки випускників вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації.

Аналіз публікацій. Проблему формування правової культури досліджували філософи, педагоги, правознавці: М. Алексєєв, В. Бабкін, В. Бурмистров, В. Головченко, В. Копейчиков, В. Котюк, С. Лисенков, В. Нерсєсянц, М. Орзюк, М. Подберезський, П. Рабинович, О. Семітко, О. Скакун, С. Сливка, С. Станік, О. Фатхутдінова та ін. У наукових працях розглянуто різні аспекти визначеної проблематики: теоретико-методологічні аспекти правової культури

та динаміки її розвитку (С. Станік); наукові засади організації і методики визначення ефективності правового виховання (В. Головченко). У працях В. Копейчикова, П. Рабиновича висвітлено проблеми реформування юридичної освіти в Україні, методики викладання теорії держави і права.

Мета нашого дослідження – розкрити структуру й особливості технології формування правової культури майбутнього молодшого спеціаліста як складової його професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Під правовою освітою розуміється процес передачі студентам спеціальних знань, формування вмінь та навичок, що слугують засвоєнню ними позитивного соціального досвіду і розвитку базових соціальних компетентностей. Це комплексна система організації різних видів педагогічної діяльності, стрижнем якої є правова, політична та моральна освіта і виховання, що реалізується як у рамках навчально-виховного процесу, так і за допомогою створення демократичного правового освітнього середовища [8, с. 172]. Тому нами при розробленні моделі формування правової культури та у ході пошуку шляхів її реалізації враховувалося розуміння технології як майстерності, мистецтва; як процесу, що передбачає певну послідовність операцій із використанням необхідних засобів і умов; як способу діаг-

ностичного проектування цілей і контролю за результатами їх упровадження; як розвитку особистості загалом [5, с. 216].

Процес формування правової культури майбутнього молодшого спеціаліста має неперервний особистісно-діяльнісний характер, коли знання, уміння, навички, цінності і якості індивіда органічно взаємодіють, інтегруються і виявляються в особистісному саморозвитку та професійному самотворенні на основі усвідомлення моральних і правових норм. Технологія формування правової культури майбутніх фахівців має бути запроваджена упродовж років одержання ними освітньо-кваліфікаційного рівня “Молодший спеціаліст”. Заняття необхідно проводити з опорою на розроблені показники достатнього рівня сформованості правової культури майбутнього молодшого спеціаліста. Головними факторами процесу формування правової культури студентів є соціалізація та організовані у навчальних закладах навчально-виховний процес. Провідними функціями правової підготовки є: розвивальна, компенсуюча, адаптуюча, виховна, профорієнтаційна [3, с. 12–13]. Керуючись класифікацією методів навчання, розробленою Ю. Бабанським [1; 2], визначено методи формування правової культури майбутніх молодших спеціалістів, упровадження яких є доцільним у межах реалізації етапів технології.

На інформаційно-теоретичному етапі здійснюється формування правової культури майбутнього молодшого спеціаліста в культурно-освітньому, соціально-педагогічному та науково-дослідному аспектах. Відповідно до цілей і завдань цього етапу пропонуємо використовувати методи стимулювання і мотивації процесу навчання, що розподіляються Ю. Бабанським на дві підгрупи: методи стимулювання обов'язку і відповідальності та методи стимулювання інтересу до навчання. Проводиться вхідний контроль сформованості знань і вмінь студентів із метою подальшого порівняння цих даних із результатами вихідного контролю після закінчення курсу навчання. Важливим фактором є ознайомлення студентів із критеріями оцінювання оволодіння ними правовими знаннями і вміннями, навичками застосування їх у професійній діяльності.

Правова і професійна (фахова) підготовка мають багато спільного щодо визначення мети, завдань, форм і методів навчально-виховної діяльності. Це дає змогу застосовувати взаємозв'язки правознавства і профільних дисциплін, проводити інтегровані семінарські та практичні заняття з використанням навчально-правових ігор. До методів організації і здійснення процесу навчання відносимо: а) репродуктивні, метою яких є формування здатності студентів успішно відтворювати навчальний матеріал, сприяти

оволодінню понятійним апаратом курсу підготовки; б) частково-пошукові методи підготовки, спрямовані на організацію роботи студентів над вирішенням окремих проблемних завдань під керівництвом викладача.

Методи ситуаційного навчання:

1. Використання правових ситуацій із реального життя, досвіду студентів. Група поділяється на дві чи більше підгруп, кожна має подати викладачу опис правової ситуації, що ґрунтується на реальних подіях і містить правову проблему. На занятті кожна підгрупа намагається вирішити проблемне завдання іншої.

2. Моделювання – формування досвіду практичного вирішення попередньо запропонованої викладачем правової ситуації; реалізується засобами рольової гри.

3. Метод “круглого столу”.

4. Дискусія – на матеріалах описаної викладачем проблеми чи ситуації з попереднім визначенням дискусійних позицій груп-антагоністів.

5. Мозковий штурм – „розв'язання певних психолого-педагогічних ситуацій. Групам студентів надається одна хвилина, під час загальної дискусії виробляється найоптимальніше рішення” [8, с. 33].

Досліджуючи морально-правове виховання як комплексну педагогічну проблему, що потребує вирішення при підготовці спеціаліста, ми дотримувалися поглядів А. Олійника, М. Подберезького, О. Скакун, А. Колодій щодо необхідності виокремлення такого суттєвого компонента, як морально-правове самоусвідомлення. Воно тісно пов'язане з політикою, трудовим вихованням, соціально-побутовими й економічними відносинами, які формуються на рівні суспільства, окремої сім'ї, особи, є показником культури: загальної, фахової, індивідуальної чи групової. Як відзначає О. Фатхутдінова, формування та вдосконалення правосвідомості в Україні веде до якісних змін і в організації держави, і в діяльності державного апарату. Правосвідомість впливає на розвиток місцевого самоврядування, якість життя, безпеку кожної людини, організацію і підтримку сильної демократичної влади, виступає специфічною формою суспільної свідомості [8, с.172]. Повага до закону й законності є свідченням моральності особи. Ідейно-моральні, естетичні переконання особи є завданням сімейного, шкільного і виховання у ВНЗ [6, с. 73–79].

Правове виховання майбутніх молодших спеціалістів обов'язково включає ознайомлення з конституційними правами, свободами та обов'язками громадян України і гарантіями їх дотримання. Теорія права і правова практика розрізняють поняття „права людини” і „права громадянина”. Права людини, порівняно з правами громадянина, більш пріоритетні.

Права людини поширюються на всіх людей, котрі проживають у державі, а права громадянина – лише на осіб, котрі є громадянами певної країни [7, с. 189–190]. У Конституції України визначено такі групи основних прав: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні та сімейні [4, с. 141]. Основні права громадян нерозривно пов'язані з їхніми обов'язками. Основний обов'язок громадянина – це встановлені Конституцією держави вид і міра його необхідної обов'язкової поведінки. „У сфері економічного і соціального життя – це обов'язки сплачувати податки і збори, подавати декларації про свій майновий стан і доходи, зберігати природу й охороняти її багатства. У царині культурної діяльності громадяни несуть обов'язки з охорони історичних пам'яток та інших культурних цінностей, повинні відшкодувати завдані ними збитки. У сфері суспільно-політичного життя громадяни мають оберігати інтереси держави і сприяти зміцненню її могутності й авторитету; захищати Батьківщину, служити у Збройних Силах України; поважати національну гідність інших громадян та поважати права і законні інтереси інших осіб” [7, с. 192–194]. Майбутні спеціалісти мають засвоїти механізм реалізації прав, свобод і обов'язків, який складається з гарантій забезпечення прав, свобод і обов'язків людини й громадянина. Це відповідні умови й засоби, що диференціюються на особисті, політичні, економічні, ідеологічні та юридичні.

Особи, які перешкоджають здійсненню прав громадян та їх гарантій, несуть дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами. Унаслідок навчання і правового виховання майбутні молодші спеціалісти мають усвідомити принципи юридичної відповідальності: відповідальність винної особи за діяння, а не за виявлення наміру; законність, невідворотність, доцільність і справедливість покладання юридичної відповідальності; гуманність і своєчасність юридичної відповідальності тощо. Види мети юридичної відповідальності: загальна превенція правопорушення; покарання правопорушника; вплив на його свідомість; моральна перебудова особи; формування правомірної поведінки надалі; виховний вплив на інших людей із метою попередження вчинення ними правопорушень [7, с. 133–134].

У процесі навчання правова освіта майбутніх спеціалістів передбачала вивчення основ екологічного, приватизаційного, цивільного права. Підготовка і проведення навчальних занять, спрямованих на формування правосвідомості та правової культури, гармонійний всебічний розвиток особистості, здатної жити й діяти у злагоді із собою і довкіллям, поєднання високих моральних ідей із вимогами

повсякденного життя, використання національної ідеї відродження, ґрунтувалися на принципах диференціації, індивідуалізації, гнучкості, неперервності [5, с. 84–137]. Принцип диференціації означає організацію роботи на засадах спільної діяльності в групах за інтересами; принцип індивідуалізації – якомога повніше врахування особистісних можливостей і запитів майбутніх молодших спеціалістів. Керуючись принципом гнучкості, знайомили майбутніх молодших спеціалістів із практичними ситуаціями з життя трудового колективу, використовуючи при цьому індивідуальні та групові форми опанування правових знань, надаючи індивідуальну допомогу відповідно до потреб кожного студента. Принцип неперервності передбачає послідовне, своєчасне сприяння молодшому спеціалісту в особистісному зростанні.

Мета лабораторно-практичного етапу – цілеспрямоване формування в студентів правової культури, готовності до професійної діяльності. Основними завданнями цього етапу є використання знань, умінь, навичок, прийомів самоосвіти під час вивчення гуманітарних, зокрема „Правознавства”, і фахових дисциплін. Основними формами організації навчання є практичні заняття, робота у мікрогрупах (3–5 студентів), консультації, ділові ігри, бесіди, виконання творчих завдань. Викладачі під час проведення занять із фахових дисциплін, правознавства, виховних заходів проектували правову проблематику на професійну сферу студентів. Використовувалися форми позааудиторної роботи зі студентами як педагогічна умова формування їхньої правової культури, соціалізації, діяльність ініціативних груп у гуртожитках.

Ефективним способом активізації мисленнєвої діяльності студентів є диспути на правову тематику (наприклад, „Поняття правомірної поведінки. Правопорушення і юридична відповідальність”, „Бути чи не бути державній мові?” тощо); «круглі столи» („Політичне життя країни – один із напрямів студентського життя”, „Чи нагодую фермер Україну?” тощо). Під час обговорення проблемних питань студенти мають змогу виявляти свої погляди, переконання, рівень розвитку правового мислення, володіння нестандартним підходом до вирішення професійних, правових завдань. Рішення, прийняті студентами, розглядаються як певний досвід для дій у майбутній професійній діяльності.

Продуктивною формою роботи є цикл *правових бесід* з елементами завдань, що спрямовані на набуття практичного правового досвіду: „Правове виховання і освіта”, „Виборча система України”, „Правосвідомість. Правовий нігілізм: передумови, наслідки, шляхи подолання”, „Українське козацтво: минуле і сьо-

годення”. Ця форма роботи передбачає оволодіння теоретичними знаннями про базові правові категорії; розвиває здатність аналізувати й оцінювати свої дії і вчинки з позицій права, зіставляти власну поведінку із правовими нормами.

Правова поведінка є показником вихованості та критерієм якості та ефективності всієї навчально-виховної роботи. Характер поведінки виявляється у словах, жестах, манерах, відносинах, діях, що уможлиблює виділити такі її характеристики: 1) правові аспекти культури мови і мовлення; 2) правові професійні стосунки (взаємовідносини); 3) правові навчально-виховні дії.

Першу ми розкривали на конкретних прикладах із життя і виробничої практики, художніх творів, літературних джерел, доводячи, що слово, мовлення взагалі (постановка голосу, володіння ним як інструментом впливу) навчає, виховує, формує морально-психологічний стан людини, адже знуцально-принизливий тон, навіть за умови використання цілком пристойної і вишуканої літературної лексики, не просто є аморальним, але й цинічним і протиправним. Другу реалізували шляхом відбору правомірних методів, прийомів, засобів, умов впливу. Професійно-правова поведінка – компонент діяльності особи, що забезпечує правильність формування соціально-психологічного аспекту її правосвідомості, поглиблює самоусвідомлення нею власної ролі, активне ставлення до права. Правові стосунки виражаються насамперед у тому, яким чином особа сприймає, переживає, здійснює і оцінює свої взаємини (стосунки) з іншими суб'єктами спільної діяльності чи оточення. Третю – правові навчально-виховні дії (діяльність) – характеризуємо так: створення спеціальних курсів із питань формування правосвідомості і правової культури; використання Конституції України та міжнародних документів про гарантії прав людини; залучення правових і законодавчих актів при організації виробничого процесу.

Процесуально-діяльнісним етапом (навчально-виробнича практика) передбачено формування системи вмінь, що уможливить систематизувати, узагальнювати, свідомо сприймати та оцінювати ситуації, відтворювати правові знання, застосовувати отримані знання у професійній діяльності, збагачувати конструктивне мислення студентів. Цей етап є основним, оскільки ним визначається кінцевий результат – проводиться узагальнення знань і досвіду, одержаних під час курсу підготовки, застосування їх у професійній діяльності. До його завдань належать: 1) перенесення набутих знань, умінь та навичок у нові умови діяльності, що сприяє їх поглибленню й закріпленню, самооцінка студентами рівня одержаної підготовки та виявлення його відпо-

відності їх очікуванням; 2) усвідомлення студентами взаємозалежності правової культури і професійної діяльності.

Мета навчально-виробничої практики – підготовка майбутніх молодших спеціалістів до професійної діяльності. Основними завданнями практики є: актуалізація опорних знань студентів із фахових та правових дисциплін; узагальнення та систематизація цих знань; системне застосування (закріплення, поглиблення, впровадження) знань, умінь і навичок, одержаних у процесі навчання; формування професійної готовності майбутніх молодших спеціалістів до діяльності в трудовому колективі; забезпечення єдності навчального, практичного і наукового компонентів у підготовці майбутніх фахівців, оволодіння новою інформацією, передовим досвідом; заохочення прагнення здійснювати власну інноваційну діяльність із застосуванням здобутих правових і фахових знань; формування адекватної самооцінки професійних досягнень; розвитку у майбутніх молодших спеціалістів прагнення до самовдосконалення і професійного самотворення, побудова перспектив професійного самозростання тощо. В основу оцінювання практики покладено особистісні мотиви, здібності та сформований рівень умінь і навичок практикантів (табл.1).

Таблиця 1
Критерії самооцінки професійно-правових досягнень молодших спеціалістів-аграріїв за час виробничої практики

Рівні самооцінки	Критерії самооцінки
Елементарний (репродуктивний)	<ul style="list-style-type: none"> – Вмію аналізувати окремі напрями, факти і явища виробничого процесу, розумію їх логіку. – Організую власну діяльність відповідним чином.
Достатній (частково-пошуковий)	<ul style="list-style-type: none"> – Здійснюю постійний глибокий аналіз виробничого процесу, враховую сучасні наукові підходи й тенденції. – Вмію адекватно діяти в складних фахово-правових ситуаціях, проектую власну діяльність відповідним чином.
Високий (творчий)	<ul style="list-style-type: none"> – Глибоко аналізую і розумію закономірності, логіку виробничого процесу, причинно-наслідкові зв'язки: – Проектую і творчо виконую фахову, зокрема правову діяльність, суб'єкт-суб'єкту взаємодію з колегами на рівні співробітництва і співтворчості і досягаю відчутних результатів.

Саме ці критерії покладено в основу оцінки майбутніх молодших спеціалістів групою експертів, взаємооцінки їх діяльності однокласниками і самооцінки. Умови заліку-звіту: співбесіда щодо особистісно-професійного самозростання майбутнього молодшого спеціаліста; участь у підсумковій конференції за результатами навчально-виробничої практики. Специфічна особливість оцінювання – надання пріоритету самооцінці власної діяльності поряд із оцінюванням професійних досягнень викладачем-методистом, адже саме адекватність самооцінки є критерієм професійної зрілості та професійно-фахової готовності до здійснення трудової діяльності.

Висновок. Розглянута технологія дає реальну змогу досягти поставленої мети – формування особистості молодшого спеціаліста, яка характеризується високою правовою культурою, готовністю до здійснення фахової діяльності відповідно до вимог сучасності. Може бути використана викладачами, кураторами груп, майстрами виробничого навчання в навчально-виховному процесі ВНЗ I-II рівнів акредитації та адаптована для застосування в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса / Ю. К. Бабанский, М. М. Поташник. – К. : Просвещение, 1984. – 287 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
3. Дьоміна О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. С. Дьоміна. – К., 2007. – 217 с.
4. Конституція України: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР] // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141. – Зі змінами; ост. ред. 28 квіт. 2009 р.
5. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти : монографія / Л. М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.
6. Подберезський М. К. Формування правової культури студентів вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / М. К. Подберезський. – Х., 1997. – 418 с.

7. Правознавство / [за ред. проф. В.В. Копейчикова]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 736 с.

8. Фатхутдінова О. В. Правова освіта у дискурсі формування свідомості особистості / О. В. Фатхутдінова. – К. : ВІР УАН, Макарів : Софія, 2012. – 376 с.

9. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань. – К. : Вища шк., 2003. – 214 с.

Цитувати: Щербань М.П. Технологія формування правової культури студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації / М.П. Щербань // Постметодика. – 2013. – №4. – С. 11–15.

© М. П. Щербань, 2013. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2013 ■